MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA

ONOR. IMHALLEF
PHILIP SCIBERRAS

Seduta ta' l-10 ta' Ottubru, 2008

Citazzjoni Numru. 1427/1997/1

Carmena Fenech, Dorothy Fenech u James Fenech

Vs

Ic-Chairman tal-Malta Drydocks in rapprezentanza taghha; u b'digriet tal-Qorti tat-2 ta' April 2004, Saviour Gauci f'isem il-Gvern bhala successur tal-Malta Drydocks gie awtorizzat jassumi l-atti ta' din il-Kawza minflok l-istess Malta Drydocks

Il-Qorti;

Rat l-Att tac-Citazzjoni pprezentat fit-23 ta' Gunju, 1997 li bih l-atturi premessi d-dikjarazzjonijiet necessarji u moghtija l-provvedimenti opportuni;

Premess illi fit-22 ta' Frar 1997 miet Joseph Fenech, li kien ir-ragel ta' l-attrici Carmena Fenech, u missier l-atturi Dorothy Fenech u James Fenech;

Premess illi Joseph Fenech kien jahdem mal-korporazzjoni konvenuta bhala Boilermaker u kien espost ghall-asbestos u kien kostrett li jtemm l-impieg tieghu qabel iz-zmien fit-13 ta' Jannar 1995 u baqa' sakemm miet b' effett dirett ta' l-asbestos fuq il-post tax-xoghol (ara Dok. A, Dok. B u Dok. C);

Premess li l-korporazzjoni konvenuta ma resqetx ghal-likwidazzjoni tad-danni kkagunati mhabba t-terminazzjoni ta' l-impieg u l-mewt ta' Joseph Fenech ghar-ragunijiet li ghalihom hija responsabbli;

Talbu ghalhekk l-atturi lil din l-Onorabbli Qorti sabiex:-

(a) Tiddikjara li l-irtirar mill-impieg fit-13 ta' Jannar, 1995 u l-mewt fit-22 ta' Frar, 1997 ta' Joseph Fenech kienu kkagunati mill-asbestos li huwa kien suggett ghalih fix-xoghol tieghu mal-korporazzjoni konvenuta;

(b) Tiddikjara li l-Malta Drydocks huma responsabbli ghad-danni rizultanti mit-terminazzjoni ta' l-impieg qabel l-gheluq taz-zmien ghall-irtirar mix-xoghol, u mill-mewt ta' Joseph Fenech;

(c) Tiddikkjara li l-attrici Carmena Fenech u l-atturi Dorothy Fenech u James Fenech huma skond il-ligi intitolati ghall-hlas tad-danni imsemmija;

(d) Tillikwida l-imsemmija danni; u

(e) Tordna lill-Malta Drydocks ihallsu lill-atturi flimkien id-danni hekk likwidati, bl-imghaxijiet, sal-gurnata tal-pagament effettiv;

Bl-ispejjez, inkluzi dawk ta' l-ittra ufficcjali tat-28 ta' April, 1997 kontra l-korporazzjoni konvenuta;

Rat id-dikjarazzjoni guramentata ta' l-istess atturi u l-lista tax-xhieda minnhom indikati u l-elenku tad-dokumenti esebiti;

Rat in-Nota ta' l-Eccezzjonijiet tal-Korporazzjoni konvenuta, ipprezentata fid-29 ta’ April, 1998 u li fiha eccepiet:-

1. Preliminarjament illi t-talbiet attrici huma preskritti ai termini ta’ l-Artikolu 2153 tal-Kodici Civili;

2. Illi f’kull kaz u bla pregudizzju ghall-ewwel eccezzjoni, it-talbiet attrici huma preskritti wkoll ai termini ta’ l-Artikolu 2156 (f) tal-Kodici Civili;

3. Fil-meritu t-talbiet attrici huma infondati fil-fatt u fid-dritt billi l-eccepjenti ma tahti bl-ebda mod ghall-marda li allegatament kien isofri biha u miet Joseph Fenech, u ma kienetx negligenti, traskurata jew naqset b’xi mod iehor. Il-Korporazzjoni dejjem inkarigat nies kompetenti li kienu jiehdu l-prekawzjonijiet kollha maghrufa u mehtiega fix-xoghol taghhom;

4. Illi inoltre l-mejjet Joseph Fenech kien irtira mill-impjieg fuq talba tieghu stess biex jigi *boarded out* u effettivament inghata l-kumpens taht l-iskema applikabbli;

5. Illi konsegwentement il-Malta Drydocks ma hija responsabbli ghal ebda danni kif mitluba mill-atturi;

6. Salvi eccezzjonijiet ulterjuri;

Rat id-dikjarazzjoni guramentata ta’ l-istess korporazzjoni konvenuta u l-lista tax-xhieda minnha indikati;

Rat id-digriet tat-2 ta’ April, 2004 li permezz tieghu giet nominata l-Assistent Gudizzjarju Dr. Anna Caruana biex tikkompila l-provi li kien fadal;

Rat it-traskrizzjonijiet tax-xhieda migbura;

Rat is-sentenza in parte moghtija minn din il-Qorti fis-6 ta’ Dicembru, 2006 u li permezz taghha, prevja r-rigett ta’ l-

eccezzjonijiet kollha tat-Tarzna konvenuta, iddecidiet adezivament ghall-istanza ta' l-atturi billi laqghet l-ewwel tliet talbiet taghhom u ssospendiet il-gudizzju taghha fuq l-ahhar zewg talbiet biex taghti l-opportunita` lill-partijiet li jilhqu ftehim sodisfacenti dwar il-likwidazzjoni tad-danni barra mill-Qorti, bl-ispejjez gudizzjarji kontra t-Tarzna konvenuta.

Rat in-nota ta' l-atturi tas-7 ta' Frar, 2007;

Rat id-digriet taghha ta' l-14 ta' Marzu, 2007 li bih il-Qorti regghet innominat lill-Assistent Gudizzjarju Dr. Anna Caruana sabiex tigbor l-provi ghal finijiet tal-likwidazzjoni tad-danni;

Rat in-nota ta' sottomissjonijiet ulterjuri ta' l-atturi intavolata fit-12 ta' Frar, 2008;

Semghet it-trattazzjoni tal-kawza maghmula mill-abbli difensuri tal-partijiet waqt is-seduta tat-30 ta' Mejju, 2008;

Rat l-atti kollha tal-process;

Ikkunsidrat:

Id-decizjoni li trid tasal ghaliha din il-Qorti hi wahda limitata ghall-valutazzjoni u likwidazzjoni tad-danni subiti mill-atturi bhala konsegwenza tal-mewt tal-kongunt taghhom Joseph Fenech. Essenzjalment, ir-raba' u l-hames talba tac-citazzjoni, gjaladarba t-talbiet l-ohra gja gew definiti bis-sentenza anterjuri ta' din l-istess Qorti moghtija fis-6 ta' Dicembru, 2006;

Hi disposizzjoni cara tal-Kodici Civili fl-Artikolu 1046 tieghu illi l-mewt ta' persuna, kawza ta' incident ghal liema

l-parti mharrka hi responsabbli, iggib b'konsegwenza danni ta' natura patrimonjali fil-forma duplici ta' *damnum emergens* u *lucrum cessans*. Dan, "bhal fil-kaz ta' inkapacita` totali ghal dejjem". Anke jekk ghadhom jezistu divergenzi ta' veduti f'xi sentenzi fuq is-sinjifikat u l-portata tal-kelma "werrieta" fl-imsemmija disposizzjoni, din il-Qorti tinklina biex tabbraccja l-hsieb manifest mill-Qorti ta' l-Appell, sede Civili, fid-decizjoni taghha tal-31 ta' Jannar, 1977 in re: "**Giuseppa armla ta' Salvatore Cortis -vs- Cecil Baker *nomine***", u fejn dik il-Qorti rrizolviet il-problematika dwar jekk is-superstiti ghandhomx dritt ghar-rizarciment *iure proprio* jew *iure hereditatis* billi rriteniet li l-persuni legittimati jagixxu *iure proprio*;

Maghdud dan, il-Qorti lanqas ma tista' teskludi illi jista' jissucciedi wkoll, bhal fil-kaz prezenti, li bejn l-insorgenza tal-lezjoni u l-mewt jinterkorri certu intervall ta' zmien, f'liema eventwalita` d-danni jkunu mmaturaw ghaf-favur tad-denneggjat *in testa propria* u tali dritt ghal konsegwiment taghhom minhabba d-decess hu trasferibbli *jure hereditatis.* Fejn issehh din l-ipotesi wiehed necessarjament jifhem illi l-pretensjonijiet fil-kongunti tal-mejjet jikkomprendu kumulu *iure proprio* u *jure successionis*. Ta' din ix-xehta hu l-kaz prospettat anke hawnhekk;

Premessa din l-introduzzjoni, mill-fatti tal-kaz kif rakkontati fid-decizjoni anterjuri taghha bejn l-istess partijiet, ghandu jirrizulta illi d-defunt Joseph Fenech, *boilermaker* mat-Tarzna, ikkuntratta marda kancerogena (*malignant mesothelioma*) minn kuntatt ma' prodotti manifatturati mill-asbestos fil-kors ta' l-impjieg tieghu. Kawza ta' dan huwa kien kostrett jirtira mill-impjieg fit-13 ta' Jannar, 1995 u, eventwalment, miet fit-22 ta' Frar, 1997 fl-eta` ta' hamsa u hamsin (55) sena;

Jibda biex jigi rilevat qabel kull konsiderazzjoni tal-komputazzjoni li trid issir illi mill-ezami tad-decizjonijiet kopjuzi fuq is-suggett huwa sew distingwibbli illi l-metodu

tal-valutazzjoni tad-danni matul is-snin ikkostitwiet, bla dubju, il-problema l-aktar spinuza, tant li, storikament, ma jonqsux certi kawteli mill-Qrati in meritu ghal likwidazzjoni. Huwa wkoll rikonoxxut minn din l-istess gurisprudenza illi ebda metodu ta' kalkolu ma hu perfett tant li mal-firxa taz-zmenijiet gew adottati diversi kriterji li mhux dejjem taw rizultat univoku jew gustifikabbli. Jibqa' l-fatt illi skond l-izviluppi li sehhew fis-snin disghin il-metodu li jihder ormaj l-aktar diffus hu dak tal-komputazzjoni tat-telf ghab-bazi tal-*working years expectancy*. Anke hawn, pero`, ma tonqos il-vuci li sostniet li l-kriterju bazat fuq il-mera differenza bejn l-eta` tal-vittma u l-eta` pensjonabbli "hu ghal kollox riskjuz u alejatorju, sempliciment ghaliex wiehed ma jistax jivvizwalizza l-futur, u c-*chances and changes* tal-hajja huma tant varji li hu difficli ferm li wiehed jistabilixxi kriterji oggettivi li fuqhom kull kaz jista' jigi modellat" ("**Lawrence Caruana –vs- Anthony Falzon**", Appell, 5 ta' Ottubru, 2001). Hekk, ad ezempju, kif ukoll hu rikonoxxut f'bosta sentenzi, wiehed jista' jipprospetta qaghda fejn, minhabba in-natura tax-xoghol ta' certu strapazz, id-danneggjat jew id-decujus kien jirtira qabel l-eta` tal-pensjoni. Minn naha l-ohra wiehed jista' jargomenta wkoll illi gjaladarba fiz-zmenijiet recenti l-eta` ta' l-irtirar mix-xoghol qeghda tizdied (minn 61 sena kif kienet sa ftit snin ilu ghal wahda ta' 65 sena), l-adozzjoni tal-*multiplier* ghandha tiehu gharfien ta' dan l-izvilupp gdid. Ara f'sens konformi l-veduta tal-Qorti ta' l-Appell Superjuri fis-sentenza taghha tas-27 ta' Lulju, 2007 in re: "**Francesco Sultana *et* –vs- Frances Xavier Grech *et***";

Fil-konsiderazzjoni tal-premess u dik tal-konoxxenza li l-perijodu tal-*multiplier* suppost li jibda jghaddi mid-data ta' l-incident (ara "**Carmelo Camilleri –vs- Alfred Falzon**", Appell Civili, 14 ta' Mejju, 1984), li f'dan il-kaz jidher li kellu l-bidu accertat tieghu fis-sena 1994, din il-Qorti tara li hu gust li bhala *multiplier* tadotta l-perijodu ta' tmien (8) snin hajja lavorattiva, ossija dik bejn l-irtirar tad-defunt mix-xoghol (1995) u l-eta` tal-pensjoni tieghu (2003);

Ghal dak li hu telf ta’ introjtu din il-Qorti m’ghandhiex ghalfejn tirrikorri ghall-ebda previzjoni, anke ghaliex dan jinsab supplit fil-konkret mit-tabella esebita a fol. 233 tal-process mix-xhud Alfred Mifsud, Payofficer Manager tal-Malta Shipyards. Din it-tabella tipprovdi *breakdown*, ras ghal ras, ta’ kemm erba’ impjegati *boilermakers* fit-Tarzna qalghu bhala *gross pay* fil-perijodu in ezami. Jispejga dan ix-xhud illi din il-*gross pay* hi komprensiva ta’ *allowances* u *overtime*. Dan m’ghandux b’daqshekk ifixkel l-ezercizzju li trid taghmel il-Qorti tad-dhul effettiv mitluf in kwantu kien ragonevolment mistenni li d-defunt ukoll jippercepixxi dhul ta’ *allowances* u *overtime*. Il-fatt li l-impjegati l-ohra shabu fl-istess kategorija tieghu komplew jibbenefikaw minn dhul bhal dan jikkonsolida din il-fehma;

Issa meta wiehed jikkonsidra d-dhul li kellhom l-erba’ impjegati skond it-tabella esebita ghandu jirrizulta illi bhala medja d-defunt gie li tilef f’paga gross ghal kull wahda mit-tmien snin dawn ic-cifri:-

1995	Lm6451
1996	Lm6909
1997	Lm5956
1998	Lm7378
1999	Lm7422
2000	Lm7166
2001	Lm8083
2002	Lm7652
2003	Lm8020
Total	Lm65037

Gjaladarba, kif jirrizulta, id-defunt kien jilhaq l-eta` tal-pensjoni f’Marzu 2003, minn dan l-ammont totali trid titnaqqas is-somma ta’ sitt elef u hmistax-il lira (Lm6015) ekwivalenti ghad-dhul mill-impjieg li, minhabba l-eta` milhuqa tal-pensjoni kif fuq inghad l-istess defunt ma kienx, f’kull kaz, jahdem. Li jfisser, allura, telf effettiv ta’ dhul ta’ disgha u hamsin elf u tnejn u ghoxrin lira Maltija (Lm59022);

Fl-istat tal-ligi kif prezentement hi, din il-Qorti, kif presjeduta, b’osservazzjoni li ghamlet in referenza ghas-sottrazzjonijiet li solitament isiru f’kazijiet konsimili kienet irrimarkat li l-prattici tad-detrazzjoni ghall-“*own consumption*” u “grad ta’ dipendenza”, aktarx introdotti mid-duttrina Ingliza, ma kienu jsibu l-ebda gustifikazzjoni skond il-vot tal-ligi fl-Artikolu 1045 tal-Kodici Civili. Kif issoktat tikkummenta fid-decizjoni taghha tat-3 ta’ Ottubru, 2003 fil-kaz “**Angelo Galea *et* -vs- Silvio Piscopo**”, “altrimenti jibqa’ jkollna s-sitwazzjoni assurda, u mhux aktar tenibbli, illi l-mewt, rizultat ta’ fatt illecitu, tkompli tiswa anqas minn semplici menomazzjoni fizio-psikika konsegwenti mill-istess fatt”. Jirrizulta minn ricerka li l-Qorti ta’ l-Appell kolleggjali rrikonoxxiet hi wkoll, ftit granet wara d-decizjoni ta’ din il-Qorti, illi “l-ligi taghna fl-Artikoli 1045 u 1046 ma titkellem xejn fuq ‘*dependency’* ghal fini tal-komputazzjoni tad-danni u li kienu biss il-qrati li, b’sens ta’ gustizzja u ekwita`, introducew dan l-aspett innovattiv fis-sistema guridika taghna.” Ara “**Guzeppi Agius *et* –vs- Tarcisio Fenech**”, Appell, 29 ta’ Ottubru, 2003. Dejjem dik l-istess Qorti, b’divergenza ta’ fehma ghal dik ta’ l-ewwel Qorti, issoktat f’sentenza posterjuri tirritjeni illi kellha ssegwi l-indirizz gurisprudenzjali fuq iz-zewg temi tad-*dependency* u tal-konsum personali ghaliex inkellha, mod iehor, kienet iggib “strapp mhux gustifikat f’dik li hi prassi stabbilita fl-istess gurisprudenza”. Ara “**Anthony Turner *et* –vs- Francis Agius *et***”, Appell, 28 ta’ Novembru, 2003;

Din il-Qorti, ankorke mhix ghal kollox konvinta mill-argomenti migjuba, ser ikollha tosserva, anke jekk b’certa riluttanza, l-awtorita` tal-Qorti Superjuri fuq it-tematika tas-succitati zewg aspetti ta’ sottrazzjonijiet;

Indiskutibilment, il-kwestjoni tad-“*degree of dependancy*” hi f’dan il-kaz mill-ewwel eliminata stante li l-atturi huma l-armla u wlied id-decujus u, allura, “m’ghandhux isir it-tnaqqis li kien isir kieku d-*degree of dependancy* kien wiehed baxx” (“**Laura Formosa *et* –vs- Emanten Spiteri**

et", Prim' Awla, Qorti Civili, 28 ta' April, 2005 per Imhallef Tonio Mallia);

Fil-kaz ta' "konsum personali" jidher li l-Qrati adoperaw tnaqqis li jvarja minn 25% sa 33%. Ghall-iskop ta' din il-kawza l-Qorti qed tadotta tnaqqis ta' 25%. Dan igib li s-somma kapitali fuq stabbilita ta' Lm59022 trid tigi ridotta b'erbatax-il elf mija seba' mija u hamsa u hamsin lira ghal erbgha u erbghin elf mitejn u sebgha u sittin lira Maltija (Lm44267);

Jifdal il-konsiderazzjoni tar-riduzzjoni ulterjuri li fil-kazijiet generali tigi applikata ghal *lump sum payment*. Din il-Qorti hi tal-fehma li fil-kaz in ispecje konsiderat li l-incidenza tad-dannu okkorriet kwazi tlettax-il sena ilu u l-likwidazzjoni dovuta ghadha ma gietx effettivament determinata u mhallsa ma kienx il-kaz li jsir tnaqqis tal-percentagg li solitament jinghata f'materja ta' likwidazzjoni ta' kumpens. Jekk xejn, anke bi tpattija ghal fatt illi ma hux sallum possibbli li jigi degretat il-hlas ta' l-imghax mid-data meta gie kagonat id-dannu. Ara "**Mark Caruana –vs- Grazio *sive* Horace Camilleri**", Prim' Awla, Qorti Civili, 5 ta' Ottubru, 1993). Kif ulterjorment, imbaghad, gie deciz "f'kazijiet fejn il-likwidazzjoni gudizzjarja ddum ma tigi definita ghal bosta snin wiehed ma setax jikkonsidra l-pagament bhala *lump sum payment*. Kellu ghal kuntrarju jikkonsidrah bhala pagament tardiv li ghalih id-danneggjat ma kellux jigi indebitament penalizzat" ("**Carmelo Galea –vs- Albert Mizzi *et nomine***", Appell, 23 ta' April, 2001);

Punt ta' l-ahhar. Din il-Qorti mhix tant interessata fuq x'ircevew jew ma rcevewx l-atturi minghand it-terzi sidien jew operaturi ta' bastimenti li fuqhom hadem id-decujus. Dan skond il-lista dettaljata a fol. 55. Dak li jghodd huwa li l-konvenut *nomine* kien il-persuna obbligata ghar-rizarciment tad-danni li tnisslet mid-decess tal-kongunt taghhom. Kull dhul iehor ta' kumpens minn sorsi ohra ghandu ghal finijiet tar-rapport bejn id-defunt u t-Tarzna jitqies *res inter alios acta*.

Ghal dawn il-motivi;

Il-Qorti tiddisponi mir-raba’ u mill-hames talbiet ta’ l-atturi billi tilqa’ l-istess u tillikwida l-ammont ta’ danni favur l-atturi bhala konsegwenza tal-mewt tal-kongunt taghhom Joseph Fenech fis-somma ta’ erba’ u erbghin elf mitejn u sebgha u sittin lira Maltija (Lm44,267) ekwivalenti ghal mija u tlett elef mija u erbatax-il euro, sebgha u tletin centezmu (€103114.37). Konsegwentement, tikkundanna lill-konvenut *nomine* jhallas lill-atturi din is-somma li qed tigi likwidata, flimkien ma’ l-imghaxijiet dekoribbli mid-data ta’ din is-sentenza. L-ispejjez tal-kawza jibqghu sopportabbli mill-istess konvenut *nomine*.

< Sentenza Finali >

--------------------------------TMIEM---------------------------------